

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ДОБРИ ПРАКТИКИ ПРИ ПРАКТИЧЕСКАТА ПОДГОТОВКА НА СТУДЕНТИТЕ ПО „СОЦИАЛНА ПЕДАГОГИКА“ В УСЛОВИЯ НА КОВИД ОГРАНИЧЕНИЯ (ИЗСЛЕДВАНЕ СРЕД СПЕЦИАЛИСТИ И ПРЕПОДАВАТЕЛИ)

**Доц. Александър Ранев,
гл. ас. д-р Пламен Минчев**
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Статията отразява резултатите от изследване сред базови специалисти, отговарящи за практическото обучение на студентите от специалност „Социална педагогика“ на Софийския университет и преподавателите, отговарящи за неговата организация. Изследването е осъществено чрез фокус-група и анкетно проучване и цели да установи добрите практики и предизвикателствата в организирането и провеждането на практическата подготовка на студентите в условията на ковид кризата. Анализът на резултатите позволява да се очертаят насоки за подобряване качеството на тази подготовка в условията на непредвидени промени и кризисни ситуации за удовлетворяване необходимостта от квалифицирани и мотивирани кадри, работещи в сферата на социалната педагогика.

Ключови думи: социална педагогика; качество на образование и обучение; практическо обучение; ковид криза; студенти

Обща рамка на изследването и анализ на резултатите от анкета сред специалисти

Доц. Александър Ранев

В съвременната динамична реалност неочакваните промени и кризи (пандемични, хуманитарни, военни и др.) придобиват все по-актуално значение в живота, бита, професията, образованието. Стратегиите и решенията в критични ситуации, както и управлението на промените са обект на внимание на изследователи от различни сфери, включително и образователната. Основен фокус на тези изследвания са предизвикателствата и начините за справяне, добрите

практики и разкритите ресурси, генерирани в условията на кризисна ситуация. Възникналата ковид пандемия от 2019 г. изправи отделния човек, обществата и различните отрасли пред трудности от най-различно естество, но и създаде възможности за нови насоки на развитие. Един от ключовите отрасли, засегнат от ковид кризата, бе образованието във всичките му проявления – формално, неформално, параформално, училищно, университетско и др.

Наложените ограничения и преминаването от присъствена в дистанционна, онлайн и смесена среда постави на изпитание лични, организационни, институционални ресурси пред неочаквано изпитание, налагайки спешни промени по отношение на реорганизация на време, пространство, съдържание, форми, средства, методи. Макар и общественят фокус вниманието да бе насочен към училищното образование, то не без значение бе и качеството на обучение във висшите училища (Angelova & Topolska 2022; Filipova & Yuleva-Chuchulayna 2022; Tarnovska, Stoyanova, Parashkevova & Marinova 2022). Съществена част от подготовката на студентите е практическото обучение и неговата организация и провеждане в условията на криза бяха поставени пред сериозни предизвикателства. По-конкретно студентите, преподавателите от педагогическите специалности и тези от помагащите професии, както и специалистите от базовите институции бяха изправени пред необходимостта от бързи решения и приспособяване в различен и неочакван формат на общуване в дигитална, дистанционна, онлайн, смесена среда (Filipova & Yuleva-Chuchulayna 2022). Наред с подготовката на бъдещите учители, предизвикателство бе и осъществяването на практиките на подготвящите се за социални педагози, възпитатели, педагогически съветници, за които работата на терен и прекият досег с потребителите на социални услуги са едни от най-възбуждащите и определящи за качеството на обучението моменти в следването. Това и провокира осъществяването на настоящото изследване, чийто обект е практическото обучение на студентите от специалност „Социална педагогика“ в условия на криза, а предмет е проучването на възникналите предизвикателства и осъществените добри практики в него. Методиката на изследването включва анкета сред специалисти от институции и организации, в които се провежда практическото обучение на студентите от специалност „Социална педагогика“ към ФНОИ на СУ „Св. Климент Охридски“ и фокус-група сред преподавателите осъществяващи планирането, организирането, контрола и координацията на провеждането на това обучение. Целта е да бъдат изведени добрите практики, предизвикателствата, специфичните умения и свързаните с тях нагласи у участниците в този процес (преподаватели, студенти, базови специалисти) за работа в кризисна ситуация и онлайн среда. Това би бил ценен принос за педагогическата общност, давайки добра основа и ориентир за структуриране на основните насоки по отношение на практическата подготовка на студентите в условията на непредвидени промени и кризисни ситуации. В катедра „Социална педагогика и социално дело“ към ФНОИ практическото обучение на студентите

включва хоспитиране, текуща и преддипломна социалнопедагогическа практика, които се провеждат в 10 базови организации, институции и социални услуги, осъществяващи социалнопедагогическа работа. Специалистите в тях отговарят за качественото организиране и провеждане на практическите занятия, а от своя страна, Катедрата има организационни и контролни функции, осъществявани чрез ръководителите на практиките. От тук може да се изведат три субекта, взаимодействащи си в този процес – студенти, ръководители на практика и базови специалисти. Естеството на това взаимодействие е във фокуса на изследването, което бе проведено в периода юни – септември 2022 г. сред базови специалисти от всяка организация и преподавателите от Катедрата, организиращи практическото обучение. Анкетата бе разпространена чрез онлайн платформа, а фокус-групата бе организирана в университетската платформа „Мудъл“.

Анализ на резултатите от анкетното проучване

Известно е, че кризите провокират изява на личните и професионалните възможности, в това число управленски и лидерски, и тази не беше изключение. На изпитание бяха поставени далновидността, гъвкавостта, адаптивността както на системата, така и на всеки отделен участник. В условията на пандемия и последвалата я домашна карантина, управленското решение бе преминаване към дистанционна, онлайн и смесена форма на обучение, което за голяма част студенти, преподаватели, специалисти бе новост в много отношения. Тази ситуация изправи и трите страни пред предизвикателства, свързани с нови роли, умения, качества, познания, нагласи. Познанията за работа с компютърните технологии и интернет придобиха ново значение и смисъл, като това на работна/учебна среда, като средство за достигане до учебно съдържание, място за общуване и провеждане на практическо обучение. Анкетното проучване обхваща 20 специалисти от институции, организации и социални услуги, в които се провежда социалнопедагогическа практика на студентите. Въпросите в анкетата са разпределение в следните тематични направления (вж. таб. 1).

Таблица 1. Разпределение на въпросите в анкета сред специалисти

Тематично направление	Въпрос
Предизвикателства, решения и начини на провеждане на практическото обучение в условия на ковид ограничения.	Какви бяха предизвикателствата, които срещнахте при практическото обучение в специалност „Социална педагогика“ по време на ковид кризата? Как подходи Вашата организация при променящите се условия за протичане на практическо обучение по време на ковид криза? Имахте ли нужда от допълнителна подкрепа/инструкции/обучение за осъществяването на практиката на студентите в условия на ковид ограничения?

Предизвикателства, решения и начини на провеждане на практическото обучение в условия на ковид ограничения.	Можете ли да откриете нещо, което Ви е направило впечатление като добра практика, по време на практическото обучение в условията на ковид ограничения?
Комуникация със студенти и преподавателите, ръководещи практиката.	Какви форми на комуникация използвахте със студентите по време на практиката в условия на ковид ограничения? (дадени таблично варианти за синхронни и асинхронни форми) Как определяте степента си на удовлетвореност от комуникацията с екипа, ръководещ практиката от университета? Какви са Вашите препоръки за подобряване на комуникацията с екипа, ръководещ практиката по време на криза?
Обратна връзка, препоръки за подобряване качеството на практическото обучение в условия на криза.	Според Вас как се промени практиката на студентите от началото на пандемията до сега? Студентите имаха ли възможност за пряка работа с клиентите/потребителите в условията на ковид ограничения? Как определяте мотивацията на студентите за практическо обучение по време на ковид ограничения? Какви са Вашите препоръки за подобряване практическото обучение на студентите по време на подобни кризисни ситуации?
Допълнителни данни	Пол Тип социална услуга/организация/институция Възрастова група

За по-пълна информация 6 от въпросите са със свободен отговор, а останалите – с възможност за посочване и ранжиране по няколко зададени отговора.

По първото направление, свързано с основните предизвикателства при провеждане на практическото обучение в условия на ковид ограничения, респондентите открояват следните моменти:

- ограниченията за жив контакт с потребителите, базовия специалист и студента;
- осигуряване на здравната безопасност и изискванията на здравните власти, в това число ограниченията за струпване на хора, редовни тестове, ползване на маски, редовна дезинфекция;
- затруднения при работа в дистанционна и онлайн форма – в това число използване на платформи за онлайн общуване, добра интернет връзка, организиране и провеждане на беседи и консултиране със студентите;
- ограничителните мерки възпрепятстват възможността за предварителна лична среща на базовия специалист с практиканта – това затруднява ефектив-

ното осъществяване на предварителен инструктаж, опознаване на очакванията, мотивацията и познанията на студента.

– мотивацията на студентите.

Ето и някои от отговорите на въпроса „Какви бяха предизвикателствата, които срещнахте при практическото обучение в специалност „Социална педагогика“ по време на ковид кризата?“.

Да провеждаш практика при ограничителен режим и без личен контакт. Практическото обучение беше силно затруднено от ограниченията на противоепидемичните мерки, защото в социалната работа живият контакт с потребителите е много важен. Студентите могат да подготвят портфолио дистанционно само с документите, които им предоставяме, но нищо не могат да научат за директната работа с потребителите.

Не познавах лично част от студентите. Невъзможността да осъществят пряко наблюдение – индивидуално и в група, със сигурност отне от качеството на работката.

Онлайн комуникацията се оказа истинско предизвикателство.

Обучение в електронна среда, което беше съпътствано с минимално присъствие от страна на студентите, недостатъчна ангажираност, недобро вникване в материята, липса на директна работа с потребители.

Да се запознае с начина на дистанционно провеждане на консултативната дейност – интернет, телефон, имейл.

Студентите някак се демотивираха.

Независимо от посочените предизвикателства 85 % от респондентите заявяват, че са успели да осигурят възможност за пряка работа с потребителите, което е ключов елемент в практическата подготовка на студентите. Това е станало главно при намаляването на ограниченията в топлите месеци, както и чрез използване на платформи за онлайн общуване. В някои от случаите, с цел спазване на ограниченията за струпване на хора в затворени пространства и ограничен достъп, срещите са се организирали в открити пространства извън институцията. В онлайн платформите са се организирали както индивидуални срещи, така и групови събития. В една от институциите не е била възможна пряка работа с потребител поради наложените ограничения и мерките за безопасност. Там обучението е преминало главно чрез работа с документация, консултиране и събеседване с базовите специалисти и наблюдения, но без възможност за пряка индивидуална работа. В институция, работеща с възрастни хора през втората година на ковид кризата, практическото обучение е било преустановено поради мерки за безопасността на потребителите. Най-често използваните начини на общуване са, както следва: 1) онлайн/видео срещи; 2) чрез телефонни разговори;

3) мейл; 4) срещи на живо. В по-редки случаи са използвани социалните мрежи и приложения за телефонни съобщения („Вайбър“ и „Месинджър“).

На въпрос „Как определяте готовността на студентите за практическо обучение по време на ковид криза?“ 16 % от запитаните отговарят, че са регистрирали ниска мотивация, докато 39 % отбелязват висока мотивираност на студентите, а 70 % – че студентите са показали гъвкавост и адаптивност в условията на ковид ограниченията.

Един от въпросите, целящ установяване на реакцията на институциите спрямо ковид ограниченията, е следният: „Как подходи Вашата организация при променящите се условия за протичане на практическо обучение на студентите по време на ковид кризата?“. Въпросът е с множествен отговор, като с най-голям процент са посочени следните дейности и мерки – „следване на указанията на министерства и институции относно ограниченията и режима на работа“, „осъществяване на връзка с ръководителя на практиката от страна на университета за обсъждане на възможности за ефективно практическо обучение“. При 40 % от случаите специалистите са се включили в курсове за онлайн обучения, организиране на работни срещи по места за разискване на възможностите за онлайн обучение на студенти, 20 % отбелязват, че са вземали решения в движение и без предварително планиране с оглед на динамично променящата се ситуация. Възможност за подобряване на ситуацията респондентите виждат в допълнителни обучения за работа в онлайн среда, осигуряване на подходяща техника, по-конкретни указания от страна на университета. В същото време, 30 % от лицата споделят, че са се чувствали достатъчно уверени и подготвени за онлайн обучение и същият процент считат, че получените инструкции и подкрепа са били достатъчни.

Необходимо условие за ефективното планиране, организиране и провеждане на практическото обучение в кризисни условия е качеството на общуването между институциите и ръководителите на практиката. В тази връзка са и въпросите в анкетата „Как определяте степеня си на удовлетвореност от комуникацията с екипа, ръководещ практиката от университета?“ и „Какви са Вашите препоръки за подобряване на комуникацията с екипа, ръководещ практиката по време на криза?“. 85 % от респондентите дават висока оценка на комуникацията между тях и ръководителя на практиката, като най-честите теми са свързани с: 1) намиране на възможности за провеждането на практиката в динамично променящите се условия (65 % от отговорите); 2) по въпроси относно представянето на студентите (55 %); 3) за указания и инструкции (50 %); 4) административни въпроси (договорни и финансови отношения – 20 %). Голямата част от анкетираните нямат препоръки относно подобряването на общуването. Няколкото отправени такива са свързани с провеждане на съвместни срещи в началото и в края на обучението между студенти, специалисти и ръководителите на практиката, цел едновременно разбиране за естеството на практиката и поставените задачи, даване на обратна връзка.

Относно промяната в естеството на практическото обучение на студентите мнението на специалистите може да се разграничи в две направления – част от тях считат, че няма съществена промяна, а другата отчитат спад в качеството поради ограниченията на онлайн общуването. Ето и някои от отговорите на въпроса от анкетата „Според Вас как се промени практиката на студентите от началото на пандемията досега?“:

С изключение на моментите, когато беше забранено със заповед на министъра провеждането на практика и тя се осъществяваше онлайн, няма промяна в начина.

Не смятам, че има някаква промяна, освен психологическа.

От самото начало на студентите бяха обяснени правилата и изискванията в Центъра във връзка с осъществяването на тяхната практика, поради което няма разлика в практиката от нейното стартиране досега.

От началото на пандемията досега все пак се обогатиха и с други форми на комуникация – онлайн, т.е. усвоиха още една работна възможност, която остана като алтернатива и до днес.

Ограничението за физически контакти оцети студентите от гледна точка на наблюдения при водене на интервю, групово работно, придружаване и посредничество, което при нормални условия е подходящ начин да се „потопят“ в естеството на работата, да пробват това, за което учат в теорията.

Отчетливо се наблюдават спад в мотивацията, липса на участие в онлайн срещите, липса на интерес към практиката и услугите на организацията.

В негативен план, липсват контакт и преки впечатления.

В тази насока са изводите на специалистите, свързани с ползите и открилите се възможности в условията на кризисната ситуация. За мнозина подобна ситуация е отворила нови хоризонти за промяна в начина на работа, работния график и среда, насочване към работа с нова целева група и като цяло, разкриване на възможностите и предимствата при работа в онлайн средата, както и повишаване на уменията за работа в нея. Ключови нагласи и стратегии за справяне с кризисната ситуация са свързани с гъвкавост, адаптивност, спокойствие, отделяне на ресурси за повишаване на професионалните компетенции за работа в новата реалност.

Данните от проведеното анкетно проучване сред специалистите открояват няколко основни извода по отношение на практическото обучение на студентите при възникналата кризисна ситуация и преминаването към онлайн и смесен тип обучение.

– Онлайн и смесеният тип практическо обучение на студентите затруднява провеждането на ефективен процес главно поради ограниченията на живия контакт студент – специалист, студент – потребител на социална услуга. Това затруднение може да бъде компенсирано с подходящи технически ресурси, повишаване на компетентностите за работа в онлайн среда, полагане на съвместни усилия в търсене на подходящи, гъвкави решения, съобразени със спецификите на институцията, възможностите и нагласите на участниците в процеса (студенти, отговорници, базови специалисти).

– В първоначалния етап на кризисната ситуация се забелязва спад в мотивацията на студентите, но на по-късен етап тя отново се повишава. Този процес бива повлиян от нивото и естеството на координация, организация, информиране от страна на ръководителя на практиката и базовите специалисти. Ключово значение имат и подходящите алтернативни условия за практическо обучение, осигурени на студентите, както и необходимите инструкции за естеството на практиката в условия на ковид ограниченията.

– Кризисната ситуация подтиква към гъвкавост, приспособимост и търсене на нови решения, което е предпоставка за разкриване на нови възможности за ефективно обучение. Съществено за тези процеси са нагласите и компетентностите на специалистите за работа в променяща се среда, подкрепата, получавана от ръководството на институцията, добрата комуникация с ръководител практиката, наличните технически ресурси в работната среда.

Анализ на резултатите от фокус-групата

Гл. ас. д-р Пламен Минчев

С настъпването на кризата във връзка с ковид през март 2020 г. пред преподавателите и студентите на Софийския университет излизат широк кръг въпроси, които трябва да бъдат разрешени. Забраната за присъствено обучение довежда до нуждата от бърза реакция и промяна на нагласите и отношението към обучението. В много кратък период преподавателите и студентите трябва да се пренастроят към друг тип общуване, а именно онлайн. Цялостната ситуация на ограничения предизвиква обща тревожност, преживяване на липса на контрол, усещане за несигурност и други (Bakracheva 2020; Bakracheva, Zamfirov, Kolarova & Sofronieva 2020) и очаквания университетът да се погрижи за безопасността на студентите (Stefanova 2020).

През 2022 г. е проведена анкета сред 708 преподаватели по отношение на адаптацията на университетските преподаватели към работа от разстояние (Bakracheva, Zamfirov, Kolarova, Sofronieva & Tsenov 2022). В нея работата онлайн е оценена като носеща предимства „понякога“ от 30 процента от преподаватели, а „често“ и „много често“ – съответно от 17 и 21 процента от тях.

Особено важен въпрос, който трябва да се разреши в тези условия на непристъпено обучение, е как да се провежда практическото обучение на студентите. За тази цел се стига до идеята да се проучат възможностите, които може да даде такъв тип онлайн обучение, и предизвикателствата, които то поставя пред преподавателите, които ръководят практическото обучение на студентите от катедра „Социална педагогика и социално дело“. Формирана е фокус-група чрез онлайн среща, проведена в платформата за онлайн обучение „Мудъл“ на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ във виртуалната стая на катедра „Социална педагогика и социално дело“. Изборът на този тип изследване е свързан с това, че фокус-групите са подходящи за „**първоначално проучване на проблеми**¹, за набиране на обща информация... **за диагностика на потенциални проблеми** в нови програми, продукти и услуги“ (Dzhonev 2015, p. 41).

Във фокус-групата участват четирима специалисти от Катедрата, които отговарят за провеждането на хоспитирането, текущата и държавната практика на студентите от специалност „Социална педагогика“. Предварително са формулирани 14 въпроса, свързани с възможностите и предизвикателствата при практическата подготовка на студентите в условията на криза. Въпросите могат да бъдат отнесени към следните пет категории: обща представа за качествено обучение на ръководителите на практики; протичане на практиката и предизвикателства при работа със студентите и базовите специалисти; степен на подготовка за работа със студенти; вид на използваната комуникация и препоръки за подобряването ѝ и усвоени добри практики и препоръки за работа.

Срещата е записана със съгласието на участниците. Въпросите са зададени от докторант на Катедрата по социална педагогика и социално дело и обработени от член на Катедрата, който не е свързан с организирането на практиките. Въпросите, които са зададени, са следните:

1. Каква е Вашата представа за качествено практическо обучение в специалност „Социална педагогика“?

2. Как протечеха практиките на студентите в специалност „Социална педагогика“ по време на ковид ограниченията?

3. Какви бяха предизвикателствата, свързани с организацията на работния процес и практиката, които срещнахте по време на ковид кризата в ролята си на ръководители на практиката от университета?

4. В каква степен се чувствахте подготвени за организиране на практическото обучение на студентите в специалност „Социална педагогика“ в онлайн среда в началото на кризата и в каква степен се чувствате подготвени в настоящия момент?

5. В каква степен Вашата дигитална компетентност бе достатъчна за успешна работа в онлайн среда?

6. Имахте ли нужда от допълнителна подкрепа/инструкции/обучение за осъществяването на практиката на студентите в условия на ковид ограничения?

7. Каква комуникация използвахте най-често със студентите по време на практиката в условия на ковид ограничения?

8. Каква комуникация използвахте най-често с базовите специалисти по време на практиката в условия на ковид ограничения?

9. Какви препоръки бихте дали за подобряване на комуникацията със студентите и базовите специалисти?

10. Какви бяха най-често повдиганите въпроси, които обсъждахте с базовите специалисти и студентите относно провеждането на практиката?

11. Намирате ли предимства в комуникацията с базовите специалисти и студентите в онлайн среда?

12. Можете ли да посочите добри практики, отбелязани по време на наложените ковид ограничения, които бихте приложили или вече прилагате в работата си, свързана с практическото обучение на студентите?

13. Какви са Вашите препоръки за подобряване практическата подготовка на студентите в условията на криза, която налага работа в онлайн среда и дистанционно обучение?

14. Имате ли други коментари относно проведените практики?

По-долу е представен анализът на отговорите на участниците във фокус-групата по категории.

1. Обща представа на ръководителите на практики за качествено обучение на студентите (№1)

Специалистите, отговарящи за практиката на студентите, са единодушни по въпроса какво е качествено практическо обучение. Всеки от тях е на мнение, че за студентите е необходимо да се докоснат лично до работата, която се провежда в дадената институция, да са наясно как функционира тя, какво се изисква от тях по длъжностна характеристика, как се работи по индивидуален случай, както и какви похвати и методи биха приложили от наученото в университета. Набляга се особено силно на връзката между теоретичното обучение в рамките на университета и практическото приложение на тези знания, както и на запознаването със самата практика на място в дадена институция за социални услуги. Участниците поставиха и акцент върху конкретни страни на обучението. Например много е важна мотивацията на самите студенти, на това студентите да се ориентират конкретно в практиката и поради факта, че има ситуации, които няма как да бъдат обхванати от една длъжностна характеристика и които неминуемо са част от работата на социалния работник. Например понякога се налага те да ходят да търсят някои от ползвателите на социални услуги в райони, които могат да бъдат опасни за тях, което изисква внимателно премисляне на действията от страна на социалния работник, а понякога и да има опасност да бъдат обект на агресия от роднини на ползвателя на социална услуга (в случай на домашно насилие).

2. Протичане на практиката и предизвикателства при работа със студентите и базовите специалисти (№ 2,3,10)

С началото на ограниченията, наложени от ковид, се налага бързо реструктуриране на работния процес в университета, в това число и практиката на студентите, която трябва да се провежда в онлайн форма. Всичко това поставя предизвикателства пред преподавателите, базовите специалисти и студентите за осъществяване на учебната практика. По време на онлайн периода ръководителите на практиките подготвят филми, презентации на институциите и интервюта с потребители на социални услуги. Други от тях канят на място специалисти от институцията, за да разкажат за същността на работата. Прожектирани са визуални материали, част от студентите са били ангажирани в задача сами да изработят презентация за институцията от родното си населено място. Основните предизвикателства, пред които се изправят преподавателите, са новостта на ситуацията, в която попадат, и нуждата да изработят преди всичко за себе си нов механизъм на работа, който да е достатъчно ефективен в условията на ограничения. Основен проблем, който се подчертава от участниците във фокус-групата, е как да бъдат мотивирани студентите, които губят своята мотивация предвид несигурността в пандемията.

В подкрепа на казаното във фокус-групата, в друго изследване университетски преподаватели описват, че мотивацията на студентите е спаднала в известна степен (34 %) или значително е спаднала (37 %) (Bakracheva, Zamfirov, Kolarova, Sofronieva & Tsenov 2022, р. 24). В изследване сред 107 студенти педагози от Филиал Враца на Великотърновския университет „Св.св. Кирил и Методий“ (учебна 2020/2021 г.) се установява, че имат, като цяло, положително възприятие за онлайн обучението в три академични курса, но има необходимост те да бъдат по-активни (Angelova & Topolska 2022). Подобни наблюдения има и в изследване сред преподаватели в Медицинския университет в Пловдив и Тракийски университет в Стара Загора (Tarnovska, Stoyanova, Parashkevova & Marinova 2022).

Резултатите от нашето изследване показват картина на пасивно участие и слаба отговорност на студентите към учебния процес. Базовите специалисти също е имало нужда да бъдат мотивирани, а също така да се изготвят онлайн ресурси, които да заместят представянето на живо на различните социални институции.

3. Степен на подготвеност за работа със студенти (№ 4,5,6)

Нито един от преподавателите, ръководещи практиките, не се е чувствал подготвен за тази ситуация, но всеки от тях е потърсил начин да продължи да работи с подкрепата на университета чрез организиране на курсове за работа в онлайн среда („Мудъл“, Microsoft Teams), чрез разговори с базовите специалисти и синхронизиране с тях и чрез работа със студентите. Всеки е намерил подобен на колегите си начин на действие и едновременно с това и специфичен, свързан с индивидуалността си и особеностите на практиката, която води.

Съобщава се също така за затруднена комуникация и необходимостта да се реагира своевременно предвид динамично променящата се обстановка и бър-

зото затваряне или отваряне за обществен достъп на определени институции (например домовете за стари хора, кризисни центрове и други).

Сред предизвикателствата са и обсъждането на организационни въпроси (при намаляването на мерките): как да се проведе практиката при наличието на изискване за сертификати, дали те са задължителни, преместване на студенти в други практики поради отказ да бъдат приети студенти без сертификат, как да се отчитат часовете при дистанционна работа със студентите от страна на базовите специалисти.

Препоръките, които се отправят за комуникацията с базовите специалисти, са свързани с повече желание за двустранност по отношение на работния контакт, същото се отправя и по отношение на студентите.

4. Вид на използваната комуникация и препоръки за подобряването ѝ (№7, 8, 9, 11)

Най-честите канали, по които се осъществява комуникацията със студентите, са Zoom, Skype, „Мудъл“, имейл, а с базовите специалисти – различни видео-платформи, но главно по телефона и чрез имейл. Впоследствие, с облекчаването на мерките, практиката се провежда в смесен режим спрямо различните ограничения за присъствие в институциите.

Препоръка на преподавателите, ръководещи практиките на студентите, е самите базови специалисти да бъдат включвани във видеосрещите със студентите, където да представят институцията. Различия се установяват само по начина, по който да стане това – дали чрез обучение за работа със университетската система „Мудъл“, или през свободна платформа като Zoom и други, които не изискват специфично обучение и имат свободен достъп. Доводите за последното се основават на идеята, че базовите специалисти често се менят и на университета би се наложило да влага постоянно средства в нови обучения.

5. Научени добри практики и препоръки за работа (№ 12,13,14)

Преподавателите виждат в онлайн комуникацията редица предимства. Сред тях е наличието на специфично пространство, позволяващо материалите, информацията за курса да бъдат систематизирани и подредени и еднакво достъпни за целия курс по всяко време. Тези материали, макар и в началото да отнема време създаването им, впоследствие служат не само за работа с този курс, но и с други, което спестява време на преподавателя.

Същото това място чрез организирането на т.нар. „виртуални стаи“ позволява събирането на студентите, независимо дали се намират в едно физическо пространство, или не, дали са на работа, или са свободни. Същото важи и за преподавателя, който може да се включи от всяка точка на пространството, в която има достъп до интернет и е достатъчно удобна.

Възможността за запис на онлайн срещите също се изтъква като предимство и като възможност студентите, когато са разделени на групи, да изгледат срещата

на другата група с базовия специалист, защото те не протичат еднакво и поради различните въпроси, които са му зададени от страна на студентите.

В изследване на студенти от специалностите „Логопедия“ и „Специална педагогика“ на Софийски университет се посочва, че те категорично одобряват наличието на видео и презентации както в присъствена форма, така и в неприсъствена (онлайн) форма (Boyadzhieva-Deleva, Ignatova, Krasteva & Trosheva-Asenova 2021, p. 20), като предимство се отдава на видеоресурсите независимо от формата, но те не могат да заменят присъственото практическо обучение (Boyadzhieva-Deleva, Ignatova, Krasteva & Trosheva-Asenova 2021, p. 22).

Заклучение

Изводът, който може да се направи, е, че цялостната несигурност около ситуацията с вируса води до трудности в дългосрочното планиране, нужда от ефективно пренастройване и пренареждане на графици и своевременна комуникация между трите страни в това взаимодействие – преподаватели, базови специалисти и студенти. В цялостен план имаме първоначални затруднения в работата, период на адаптация към новите условия и след това „нормализиране“ предвид конкретните условия. Тези нови условия освен като пречка са се явили и като възможност за нов тип взаимодействие със студентите. Като негативен ефект може да се посочат спадът на мотивацията на студентите, трудността в комуникацията и организацията на практиката, а като положителна страна – достъпът до материали, улесняването на работата на преподавателите в определени аспекти и разкриването на нови възможности за работа със студентите.

В самите институции по мнението на специалистите също се наблюдава затрудняване на обучението предвид това, че личният контакт с потребителя на социалната услуга липсва или е изключително затруднен през по-голямата част от ковид кризата. Липсата на личен контакт и със специалиста също създава пречки, които са преодолені чрез техническата обезпеченост и поемането на по-голяма отговорност в тази конкретна ситуация. Спадът на мотивацията е както очакван, така и неизбежен, но е преодолян чрез адаптация към кризата чрез намирането на нови начини на комуникация, описани по-горе. Добрите практики на работа, очертани от изследването, са свързани предимно с:

– разкриване на нови възможности за използване на интернет средата – разкриване на платформи, използване на различни програми и приложения за споделяне и съхраняване на информация. Използване на виртуални стаи, видео връзки за провеждане и наблюдение на работни срещи, консултации и др. дейности, свързани с практическото обучение на студентите, както и възможността тази информация да бъде записвана и анализирана на последващ етап. Организиране на видео срещи между студентите практиканти и потребители на социални услуги.

– организиране на курсове и консултации – за повишаване или придобиване на специфични компетентности, свързани с променящата се работна реалност за всички участници в процеса;

– честа комуникация между преподавател, студент, базов специалист – отнoсно обсъждане на възможностите и вземане на решения в динамично променящата се среда;

– индивидуално и гъвкаво планиране – на дейностите, свързани с практическото обучение, съобразени със спецификата на институцията, ограничените мерки, възможностите на студента. В това число и посещенията в институциите да се осъществяват през по-топлите месеци, през които ограниченията са по-леки, а през по-студения период да се планират съдържанието, формите и средствата за практическо обучение в дистанционна и онлайн среда.

Възможностите за подобряване на практическото обучение в подобни кризисни ситуации са свързани предимно с естеството на общуване между участниците в процеса. Така например ефективно би било общуването да се осъществява не само по линията преподавател – студент, преподавател – специалист, студент – специалист, но и чрез съвместни форми, като екипни срещи, онлайн конферентни връзки както между всички участници в обучението, така и с отделните институции. Това би подобрило и екипното, и междуиндивидуалното взаимодействие в посока изясняване на общи въпроси, съвместното обсъждане и решаване на отделни казуси, изясняване на очаквания и възможности, споделяне на опит, даване на обратна връзка. Подобни срещи е добре да се организират в началото, по време и в края на практическото обучение на студентите.

В заключение може да се каже, че тази криза постави на изпитание организацията и провеждането на практическото обучение на студентите и намали качеството му за известен период, но на следващ етап позволи да бъдат разкрити нови ресурси и възможности за подобряване ефективността му. От една страна, се отчита увеличаване на стреса за всички участници (студенти, преподаватели, базови специалисти), но и се създадоха условия за формиране и развиване на допълнителни компетенции от организационен, технологичен и комуникационен характер. Когато говорим за проблемите, пред които са изправени специалистите, студентите и преподавателите, винаги се прави сравнение спрямо ситуацията, в която няма криза. В този смисъл, ние отчитаме реакциите и резултатите, получени в края на практическото обучение. Представените от студентите знания и умения на заключителните практически изпити показаха, че в този кризисен период положените усилия от участниците в процеса са успели да компенсират в немалка степен затрудненията вследствие на ковид ограниченията.

Благодарности

Изследването е осъществено в рамките на проект „Възможности и предизвикателства при практическата подготовка на студентите по „Социална педагогика“ в условията на криза“ (договор: 80-10-173/27.05.2022).

БЕЛЕЖКИ

1. Удебеляването е от оригинала.

ЛИТЕРАТУРА

- АНГЕЛОВА, С. и ТОПОЛСКА, Е., 2022. Проучване възприятията на студенти педагози за качество на онлайн курсове по време на пандемията COVID-19. *Стратегии на образователната и научната политика*. Т.30, № 2, с. 130 – 146. <https://doi.org/10.53656/str2022-2-2-ped>.
- БАКРАЧЕВА, М., 2020. *Обобщени резултати от количествено и качествено изследване на субективните оценки и реакциите към извънредното положение, свързано с COVID-19*. ФНОИ. Достъпно на: https://uni-sofia.bg/covid19/summary_covid_fnoi.html, [21.10.2022].
- БАКРАЧЕВА, М., ЗАМФИРОВ, М., КОЛАРОВА, Ц. и СОФРОНИЕВА, Е., 2020. *Живот в условията на криза (COVID-19)*. Достъпно на: <https://fnoi.uni-sofia.bg/wp-content/uploads/2020/08/COVID-1.pdf>. [посетен на 21.10.2022].
- БАКРАЧЕВА, М., ЗАМФИРОВ, М., КОЛАРОВА, Ц. и СОФРОНИЕВА, Е., ЦЕНОВ, М., 2022. *Адаптация на университетските преподаватели към работа от разстояние*, София: ФНОИ, СУ „Св. Климент Охридски“, ISBN: 978-619-91067-5-4. Available at: https://fnoi.uni-sofia.bg/?page_id=185.
- БОЯДЖИЕВА-ДЕЛЕВА, Е.; ИГНАТОВА, Д.; КРЪСТЕВА, Д.; ТРОШЕВА-АСЕНОВА, А., 2021. Ролята на дигиталните ресурси в практическото обучение по специалности „Логопедия“ и „Специална педагогика“. *Педагогически и социални изследвания*. Т. 2, № 2, с. 15 – 26. ISSN 2738-8298.
- ДЖОНЕВ, С., 2015. *Качествени методи за изследване в социалните науки*. София: Ен Джи Би Консултинг, ISBN 978-6-19-903134-6.
- СТЕФАНОВА, М. и др. 2020. *Проучване на доверието на младите хора по време на COVID-19*. Стопански факултет на Софийски университет, фондация „Каузи“, Junction Bulgaria, посетен на 21.10.2022 Достъпно на: https://www.unisofia.bg/index.php/bul/universitet_t/fakulteti/stopansk_i_fakultet/novini_ot_fakulteta/novo_izsledvane_na_stopanskiya_fakultet_universitet_t_i_rabotodatelyat_pechelyat_doverieto_na_studentite_po_vreme_na_covid_19.

- ТЪРНОВСКА, М., СТОЯНОВА, Р., ПАРАШКЕВОВА, Б. & МАРИНОВА, Ю., 2022. Дигиталната интеракция преподавател – студент в онлайн обучението в медицинските университети. *Стратегии на образователната и научната политика*. Т.30, № 1, с. 90 – 100. <https://doi.org/10.53656/str2022-1-6-dig>.
- ФИЛИПОВА, М. & ЮЛЕВА-ЧУЧУЛАЙНА, Р., 2022. Проблеми при обучението в дигитална среда за преподавателите във висшето образование. *Стратегии на образователната и научната политика*. Т.30, № 1, с. 9 – 31. <https://doi.org/10.53656/str2022-1-1-prob>.

Acknowledgments

The research was carried out within the framework of the project: “Opportunities and challenges in the practical training of students in “Social pedagogy” in the conditions of crisis (contract: 80-10-173/27.05.2022).

REFERENCES

- ANGELOVA, S. & TOPOLSKA, E., 2022. A Study of the Pedagogy Students’ Perceptions Toward Online Courses’ Quality During the COVID-19 Pandemic. *Strategii na obrazovatelната i nauchната politika-Strategies for policy in science and education*, vol. 30, no. 2, pp. 130 – 146. <https://doi.org/10.53656/str2022-2-2-ped>. [in Bulgarian].
- BAKRACHEVA, M., 2020. *Obobshteni rezultati ot kolichestveno i kachestveno izsledvane na subektivnite otsenki i reaktsiite kam izvanrednoto polozhenie, svarzano s Covid-19*. [online], Sofia: FNOI. [viewed 21 October 2022]. Available at: https://uni-sofia.bg/covid19/summary_covid_fnoi.html.
- BAKRACHEVA, M., ZAMFIROV, M., KOLAROVA, Ts. i SOFRONIEVA, E., 2020. *Zhivot v usloviyata na kriza (COVID-19)*. [online], [viewed 21 October 2022]. Available at: <https://fnoi.uni-sofia.bg/wp-content/uploads/2020/08/COVID-1.pdf>.
- BAKRACHEVA, M., ZAMFIROV, M., KOLAROVA, Ts. i SOFRONIEVA, E., TSENOV, 2022. *Adaptatsiya na universitetskite prepodavateli kam rabota ot razstoyanie*. [online], Sofia: FNOI, SU „Sv. Kliment Ohridski“, Available at: https://fnoi.uni-sofia.bg/?page_id=185, ISBN:978-619-91067-5-4.
- BOYADZHIEVA-DELEVA, E., IGNATOVA, D., KRASTEVA, D. i TROSHEVA-ASENOVA, A., 2021. Rolyata na digitalnite resursi v prakticheskoto obuchenie po spetsialnosti „Logopediya“ i „Spetsialna pedagogika“. *Pedagogicheski i sotsialni izsledvaniya*, vol. 2, no. 2, pp. 15 – 26. ISSN 2738-8298

- DZHONEV, S. P., 2015. *Kachestveni metodi za izsledvane v sotsialnite nauki*. Sofia: En Dzhi Bi Konsulting ISBN 978-6-19-903134-6. [in Bulgarian].
- FILIPOVA, M. & YULEVA-CHUCHULAYNA, R., 2022. Problems in digital learning for higher education teachers. *Strategii na obrazovatelната i nauchната politika-Strategies for policy in science and education*, vol.30, no. 1, pp. 9 – 31. <https://doi.org/10.53656/str2022-1-1-prob>. [in Bulgarian].
- STEFANOVA, M. et al., 2020. *Prouchvane na doverieto na mladite hora po vreme na COVID-19*. Stopanski fakultet na Sofiyski universitet, fondatsiya „Kauzi“, Junction Bulgaria, [viewed 21 October 2022]. Available from: <https://www.uni-sofia.bg/index.php/bul/content/download/231595/1542771/version/1/file/Kauzi+Trust+research.pdf>.
- TARNOVSKA, M., STOYANOVA, R., PARASHKEVOVA, B. & MARINOVA, Y., 2022. Digital teacher – student interaction in online training at medical universities. *Strategii na obrazovatelната i nauchната politika-Strategies for policy in science and education*, vol.30, no. 1, pp. 90 – 100. <https://doi.org/10.53656/str2022-1-6-dig>. [in Bulgarian].

CHALLENGES AND GOOD PRACTICES IN THE PRACTICAL TRAINING OF STUDENTS IN “SOCIAL PEDAGOGY” IN CONDITIONS OF COVID RESTRICTIONS

Abstract. The article reflects the results of research among practical education specialists who teach the students of the “Social Pedagogy” specialty of the University of Sofia and the teachers who are responsible for the organization of the practical training. The research was carried out through a focus group and a survey and aims to establish the good practices and challenges in organizing and conducting the practical training of the students during the COVID restrictions. The analysis of the results allows us to outline guidelines for improving the quality of the training in the conditions of unforeseen changes and crisis situations to satisfy the need for qualified and motivated specialists in the field of social pedagogy.

Keywords: social pedagogy; quality of education; practical training; COVID crisis; students

✉ **Dr. Aleksandar Ranev, Assoc. Prof.**

ORCID iD: 0000-0002-7818-2196

Web of Science ResearcherID:AFA-5355-2022

Dr. Plamen Minchev, Assist. Prof.

Department “Social Pedagogy and Social Work”

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

E-mail: a.ranev@fppse.uni-sofia.bg

E-mail: ptminchev@uni-sofia.bg